

Westelijk Tuinbouwgebied Haarlem: over broedvogels en de dingen die niet voorbij mogen gaan

---

Pim de Nobel & Niko Buiten

Inleiding

In 2003 hebben wij de broedvogels van het Westelijk Tuinbouwgebied Haarlem geïnventariseerd. Deze inventarisatie was onderdeel van een serie flora- en fauna-inventarisaties in dit gebied, uitgevoerd door leden van KNNV afdeling Haarlem en Vogelwerkgroep Zuid-Kennemerland (Koper et al., 2005). Het initiatief voor deze gezamenlijke inventarisatie kwam voort uit een combinatie van bezorgdheid en nieuwsgierigheid. Bezorgdheid vanwege de nog altijd onzekere toekomst van dit (nog) open tuinbouwgebied; een nieuw bestemmingsplan wordt voorbereid als juridisch-planologisch vervolg op het Landschapsbeheerplan uit 2000. Nieuwsgierigheid omtrent de vraag welke soorten in welke aantallen in dit nog zo landelijke, aan de stadsrand grenzende gebied tot broeden komen. Bovendien sloot deze inventarisatie naadloos aan bij de gelijktijdige broedvogelinventarisatie van landgoed Elswout, inclusief de weilanden tussen Elswoutlaan en het Kocienpaadje (De Nobel, in prep.). In dit artikel wordt stilgestaan bij de broedvogels en bij de toekomst van dit bijzondere landschap.

Onderzoeksgebied en methode

Het onderzoeksgebied ligt voor het grootste deel in de gemeente Haarlem en wordt aan de noordzijde begrensd door pakweg de west-oost lopende nul-meter hoogtelijn halverwege Houtmanpad en Zijlweg. De oostgrens wordt gevormd door de Houtvaart langs de Westelijke Randweg. De zuidgrens wordt gevormd door sloot langs de Duinvlietweg. De zuidwestzijde wordt begrensd door de opgaande begroeiing van landgoed Duinvliet, de westgrens door de Elswoutlaan, en de noordwestgrens volgt de sloot langs de bebouwing van het Ramplaankwartier tot aan de Korte Zijlweg (gemeente Bloemendaal).

Het onderzoeksgebied bestaat uit open tot halfopen tuinbouwgebied, doorsneden met vaarten (Brouwers- en Marcellisvaart), kleinere sloten

en onverharde paden. Het gebied bestaat grotendeels uit zandig akkerland in het noord- en zuidoosten (vnl. bollenteelt) en in het westen enkele percelen grasland (de Staatsbosbeheer-weilanden 'het Poortstuk' en 'het Krochtstuk' van landgoed Elswout). De sporthal en de diverse huizen, tuincentra, kassen en schuren, deels vervallen en/of met een onduidelijke bestemming, dragen bij aan een enigszins rommelig en hier en daar ronduit verloederd beeld. Aan de andere kant biedt een bezoek rond zonsopgang in het (late) voorjaar, dus voordat het verkeerslawaaï op gang komt, een voor de regio Zuid-Kennemerland zeldzame beleving van landelijkheid, en dat op slechts 2 kilometer van de Grote Markt van Haarlem.

De broedvogels zijn geïnventariseerd volgens de methode 'uitgebreide territoriumkartering' zoals beschreven in de handleiding behorende bij het Broedvogel Monitoring Project van SOVON Vogelonderzoek Nederland (Van Dijk, 2004). De totale tijdsbesteding tijdens de zes ochtend- en twee avondbezoeken in de periode 29 maart - 28 juni bedroeg 20 uur en 45 minuten (gemiddeld bijna 2 uur per bezoek). Aangezien het geïnventariseerde gebied ca. 85 hectare groot is, komt dit overeen met ca. 15 minuten per hectare; een afdoende onderzoeksintensiteit voor dit type terrein.

Resultaten en discussie

De broedvogelbevolking van het Westelijk Tuinbouwgebied is met 29 soorten en in totaal 200 paren/territoria verrassend divers (tabel 1). Hoewel algemene water- en struweelvogels het beeld bepalen (Wilde Eend & Meerkoet en Winterkoning & Merel) broeden er ook enkele soorten van de nationale Rode Lijst van (ernstig) bedreigde, kwetsbare en gevoelige soorten (Vogelbescherming Nederland, 2004). Het voorkomen van de 'gevoelige' Boerenzwaluw (5) en Huiszwaluw (3), en in iets mindere mate Huismus (11) en Kneu (1), verleent het gebied een zekere status. De huiszwaluwnesten vormen met 4 nesten in de Leendert Meezen Croesenstraat, net buiten het onderzoeksgebied, zelfs een tot dan toe onbekende 'kolonie' in de regio (Geelhoed et al., 1998).

Afgezien van de bovengenoemde, vastgestelde soorten kan ook iets gezegd worden over niet-vastgestelde soorten. Het tuinbouwgebied herbergt namelijk nauwelijks akker- en weidevogels. Enerzijds ontbreken de (Rode-Lijst)akkervogels Patrijs, Veldleeuwerik, Graspieper, (Engelse) Gele Kwikstaart en Ringmus volledig, anderzijds komen slechts de minst kritische weidevogels, Scholekster en Kievit, in klein aantal voor (resp. 3 en 2 paar). Kennelijk is het tuinbouwgebied ongeschikt (geworden?) voor een typische akkervogelbevolking (vergelijk Geelhoed et al., 1998); een ecologische groep die overigens in geheel Europa zwaar onder druk staat (Vogelbescherming Nederland, 2004; BirdLife International, 2004).

Tabel 1. Broedvogels van het Westelijk Tuinbouwgebied in 2003.

Soort	Aantal territoria	ter-Dichtheid (terr/100 ha)
Fuut	1	1,2
Knobbelzwaan	2	2,4
Nijlgans	2	2,4
Wilde Eend	25	29,4
soepeend	12	14,1
Waterhoen	7	8,2
Meerkoet	20	23,5
Scholekster	3	3,5
Kievit	2	2,4
stadsduif	2	2,4
Houtduif	15	17,6
Turkse Tortel	3	3,5
Boerenzwaluw	5	5,9
Huiszwaluw	3	3,5
Witte Kwikstaart	1	1,2
Winterkoning	17	20,0
Heggenmus	9	10,6
Merel	25	29,4
Zanglijster	4	4,7
Tuinfluitter	3	3,5
Tjiftjaf	5	5,9
Pimpelmees	1	1,2
Koolmees	6	7,1
Ekster	2	2,4
Zwarte Kraai	4	4,7
Huismus	11	12,9
Groenling	8	9,4
Putter	2	2,4
Kneu	1	1,2
Totaal soorten	29	
Totaal territoria	200	235,3

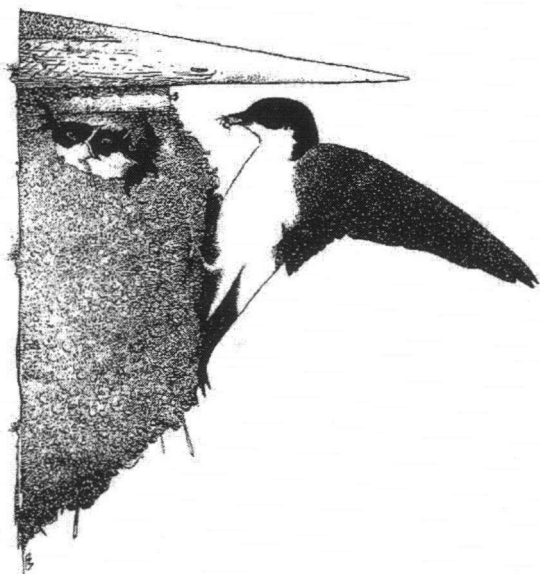
Naast een zekere waarde voor broedvogels vertegenwoordigt het Westelijk Tuinbouwgebied nog een keur aan andere waarden. Enerzijds zijn dat de actuele (en potentiële) natuurwaarden voor andere fauna (vleer-

muizen, vissen, amfibieën, aquatische macrofauna, (dag)vinders, libellen, etc) en flora (o.a. kwelindicerende sloot- en weilandvegetaties). Anderzijds zijn dat geologische, cultuurhistorische en recreatieve waarden; wie heeft er niet ooit genoten van het 'zicht op Haarlem', gezien vanuit landgoed Elswout dan wel in het Frans Halsmuseum!

Beheer

Beheren is kiezen. Naast de geografische ligging en inrichting van een gebied bepaalt het gevoerde beheer voor een groot deel het landschapstype, inclusief de verschillende biotopen, en daarmee de kansen voor vestiging en/of duurzaam voortbestaan van de bijbehorende flora en fauna. Wat de vogelbevolking betreft wordt het Westelijk Tuinbouwgebied niet (meer) gekarakteriseerd door typische akker- en weidevogels. Niettemin zou het beheer zich moeten richten op het handhaven van een geschikte biotoop voor de laatste weidevogels (Scholekster en Kievit) en de andere soorten typerend voor landelijk, ruderaal gebied (Boerenzwaluw, Huiszwaluw, Huismus, Kneu). De biotoop van deze soorten wordt enerzijds gekenmerkt door openheid (bouw- en grasland, liefst enigszins vochtig) en anderzijds door ruderaal elementen (ruigtevegetaties, onverharde paden, poeltjes, bouwvallige schuurtjes) opdat deze soorten over zowel foerageer- als nestgelegenheden (blijven) beschikken.

Het zou echter van kortzichtigheid getuigen als we pleiten voor een beheer van het Westelijk Tuinbouwgebied louter en alleen afgestemd op (broed)vogels. Niet voor niets is het gebied niet alleen onderdeel van de ecologische hoofdstructuur (EHS), maar ook aangewezen als cultuurhistorische waardevol Belvédèregebied. Het nieuwe bestemmingsplan, de bijbehorende handhaving, stapsgewijze herinrichting en toekomstig beheer zouden zich stuk voor stuk moeten richten op het behouden en hier en daar herstellen van het open, landelijk karakter van het gebied. Ofwel, tegengaan van verrommeling als gevolg van oneigenlijk gebruik (autosloperij, caravanstalling en dergelijke in oude kassen), herstel van historische zichtlijnen (op termijn verplaatsen van tennishal uit midden van gebied) en benutten van de potenties voor natuur (akkerrandenbeheer, natuurlijke oevers, schoon kwelwater uit de duinen) én mens (een aantrekkelijk gebied voor natuurgerichte recreatie aan de stadsrand). Opdat we ook in de toekomst kunnen genieten van 'zicht op Haarlem'!

Huiszwaluw bij nest. Roy Slaterus

Op langere termijn behoort dit gebied onderdeel te worden van het Nationaal Park Zuid-Kennemerland. Zowel de hoge landschappelijke en cultuurhistorische waarden als de (potentiële) natuurwaarden zijn tenslotte een onlosmakelijk onderdeel van (natuur)historisch Kennemerland. Dergelijke waarden verdienen meer zekerheid dan een gemeentelijk bestemmingsplan. Het moge duidelijk zijn dat hier op de kortere termijn een speciale rol is weggelegd voor de oorspronkelijke gebruikers van het gebied, de tuinders. Juist door hun activiteiten heeft het gebied z'n speciale karakter gekregen en voorsnog behouden. Echter, om het gebied te vrijwaren voor de 'zegeningen van de agrarische revolutie' (zoals toename bebouwd oppervlak, verkassing, milieudruk door pesticiden ed.) moeten wel diverse randvoorwaarden aan de bedrijfsvoering worden gesteld. Aan de andere kant kunnen de agrarische ondernemers via actieve begeleiding van een gebiedsmakelaar worden gestimuleerd tot aangepaste bedrijfsvoering (kavelruil, biologische teelt, agrarisch natuurbeheer, natuurrecreatie-diensten) die op langere termijn beter passen in dit bijzondere gebied. Hoe dan ook, het Westelijk Tuinbouwgebied heeft nu behoefte aan een toekomstgericht bestemmingsplan en een actieve bemoeienis om onderweg naar morgen valkuilen te vermijden en kansen te benutten.

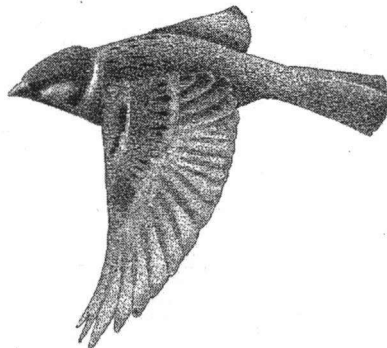
Dankwoord

Anneke Koper, Dirk Tanger en Henk Wijkhuizen worden bedankt voor praktische suggesties en algehele inspiratie.

Literatuur

- BirdLife International, 2004. Birds in the European Union: a status assessment. BirdLife International, Cambridge, UK.
- Dijk, A.J. van, 2004. Handleiding Broedvogel Monitoring Project (Broedvogelinventarisatie in proefvlakken). SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- Geelhoed, S., Groot, H., Huijssteeden, E. van, Leeuwen, G. van & Nobel, P. de (red), 1998. Vogels in het landschap van Zuid-Kennemerland en de Haarlemmermeer. Vogelwerkgroep Zuid-Kennemerland / KNNV Uitgeverij, Utrecht.
- Koper, A.H., Kuijper, W.J., Mourik, J., Buiten, N. & Nobel, P. de, 2005. Zicht op de natuur. Natuuronderzoeksrapport Westelijk Tuinbouwgebied Haarlem. Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging afdeling Haarlem en omstreken / Vogelwerkgroep Zuid-Kennemerland, Haarlem.
- Nobel, P. de, 2005. Broedvogels van Elswout in 2003. Rapport i.s.m. Staatsbosbeheer. *In voorbereiding*
- Vogelbescherming Nederland, 2004. Rode Lijst van Nederlandse broedvogels. Vogelbescherming Nederland, Zeist.

Pim de Nobel, Archipelstraat 21, 2022 TC Haarlem, 023-5272111, pim.de.nobel@hccnet.nl

*Ringmussen voelen zich
vooralnog niet geroepen om
neer te strijken. Roy Slaterus*